

TUDOROWIE

MAGAZYN O HISTORII ANGLII

OBRONCY

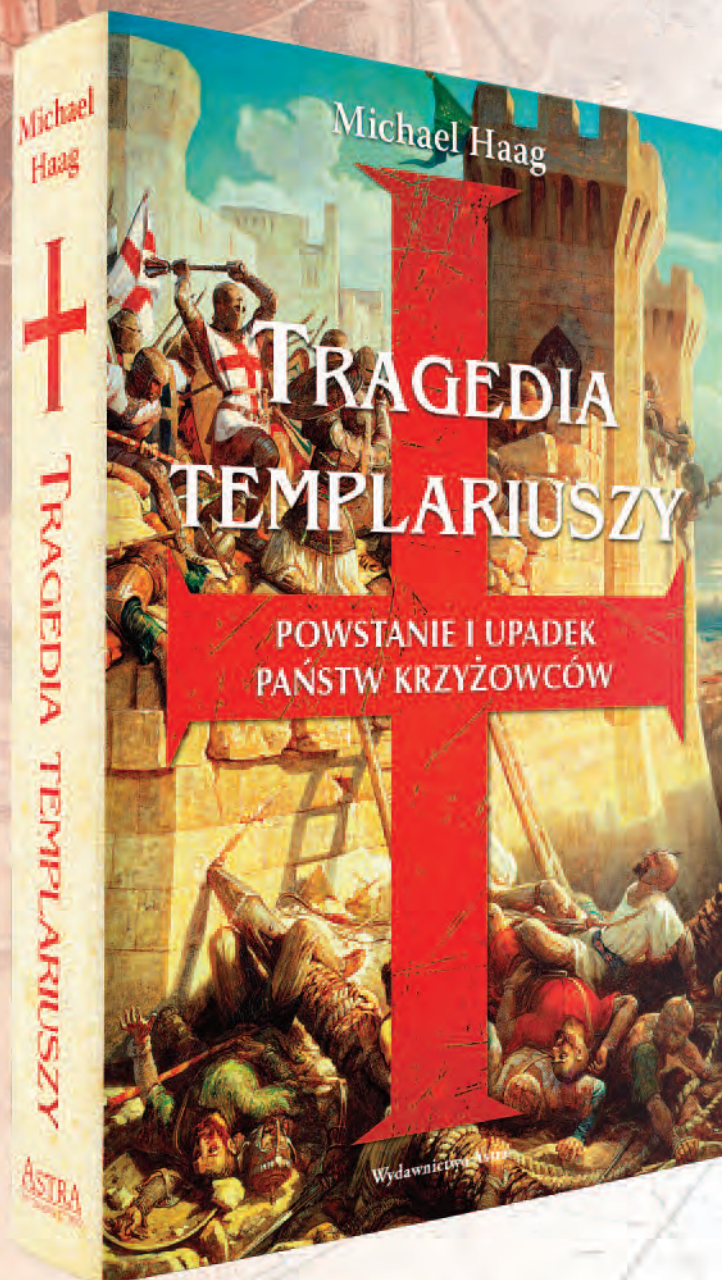
WIARY

Cena 25,00 zł
w tym 8% VAT

W NUMERZE M.IN.: RZEŹNICY Z TOPORAMI I KRZYŻOWCY NA HAJU • NIERZĄDNICE W ZIEMI ŚWIĘTEJ • REFORMACJA A MODA
• WYSTĘPKI BOGOBOJNYCH KRZYŻOWCÓW • POLOWANIE NA NIEWIERNYCH • JAKIE BYŁY KOBIETY Z EPOKI KRUCJĄT?
• RYSZARD LWIE SERCE I SALADYN • ELEONORA AKWITAŃSKA W ZIEMI ŚWIĘTEJ • KRUCJATA DZIECIĘCA 1212 ROKU

Historia upadku najpotężniejszego
zakonu średniowiecznej Europy

TRAGEDIA TEMPLARIUSZY

POWSTANIE I UPADEK PAŃSTW KRZYŻOWCÓW

Zapraszamy: www.sklep.wydawnictwoastra.pl

OD REDAKCJI

W XV wieku na Półwyspie Iberyjskim Izabela i Ferdynand zakończyli okres rekonkwisty, wypierając muzułmanów z emiratu Granady, za co otrzymali od papieża Aleksandra VI, sławnego Borgii, honorowy tytuł Królów Katolickich. O podobnej godności marzył ich zięć, Henryk VIII, a że nie miał na podporządku zbyt wielu innowierców, napisał rozprawę przeciwko tezom Marcina Lutra. Zachwycony elokwencją młodego władcy Leon X ogłosił go obrońcą Wiary (*Fidei Defensor*). Henryk VIII utracił jednak upragniony tytuł, kiedy wiele lat później odwrócił się od Kościoła. Pomimo zerwania z Rzymem, zarówno Henryk, jak i Luter wciąż uważali się za obrońców wiary, ale tym razem chodziło o obronę Kościołów protestanckiego i anglikańskiego przed papistami.

Idea obrony wiary przed innowiercami była niezwykle silna już całe stulecia przed wstąpieniem na tron słynnego Tudora, czego niezaprzeczalnym dowodem była epoka wypraw krzyżowych, która zresztą rozbudza wyobraźnię po dziś dzień, inspirując twórców bardziej lub mniej udanych dzieł filmowych, na czele z *Królestwem niebieskim* Ridleya Scotta. Legenda templariuszy i legenda Ryszarda Lwie Serce znakomicie się sprzedają, a problem krucjat ożywa na nowo szczególnie dzisiaj, gdy tyle mówi się o zalewie Europy przez wyznawców islamu.

W niniejszym numerze staramy się wyjaśnić, na czym polegał fenomen krucjat, poczynając od płomiennego kazania Urbana II w Clermont, które zapoczątkowało ten ruch, przez krucjatę dziecięcą, aż po kolejne wyprawy z udziałem największych władców i książąt Zachodu. Wyjaśniamy, że walka w imię Krzyża i z zawołaniem na ustach: „Bóg tak chce!” nie zawsze wynikała z altruistycznych pobudek i że muzułmanie oraz Bizantyjczycy mieli powód, aby postrzegać krzyżowców jako barbarzyńców. Staramy się również odmitologizować postać Ryszarda Lwie Serce, który na przekór legendzie nigdy nie spotkał się z Saladynem, nie dotrzymywał umów i dopuszczał się rzezi na jeńcach.

Wszystkie te wydarzenia wywierały przez wieki silny wpływ na kulturę, sztukę czy medycynę. Po utworzeniu państw krzyżowych na zdobytych ziemiach dochodziło do wymiany kulturowej między Wschodem i Zachodem, a religia – zarówno nurty protestanckie, jak i katolicyzm – dyktowała surowe zasady w modzie.

Ponadto w numerze przybliżamy biografie nietuzinkowych ludzi i opowiadamy o niecnym uczynekach krzyżowców, chuci i nierządzie, bo za mężczyznami na Wschód ciągnęły nie tylko żony i królowe pokroju Eleonory Akwitańskiej, lecz także kobiety lekkich obyczajów...

ŻYCZYMY MIŁEJ LEKTURY!

Henryk VIII. obrońca wiary

W pamięci potomnych utrwalił się obraz Henryka VIII jako tyrana, który zamienił Anglię gościnnych klasztorów i rycerskich wartości na Anglię karierowiczów i posępnych, ubranych na czarno protestantów. Zanim jednak ów król przeobraził się w potwora, był zdeklarowanym katolikiem, któremu papież Leon X nadał honorowy tytuł Obrońcy Wiary...

Silniejsze od królów, waleczniejsze od rycerzy

Tradycja pielgrzymowania była niezależna od wieku, statusu czy płci. Kobiety z Zachodu odbywały pielgrzymki do Jerozolimy – czy to się podobało mężczyznom czy nie...

Na straży cnót

Przemiany religijne w XVI wieku wywierały wielki wpływ nie tylko na układ sił politycznych w Europie, lecz także na modę, czego przejawem może być umiar w stroju purytańskim albo surowa moda hiszpańska...

Ryszard Lwie Serce i Saladyn

Kronikarze opowiadali o spotkaniu wodza krzyżowców i przywódcy dżihadu. Pozostaje jednak pytanie, co w przekazach o konfrontacji Ryszarda i Saladyna jest prawdą, a co jedynie legendą...

LUDZIE KOŚCIOŁA

- 04 Barbara Faron
Henryk VIII. obrońca wiary
- 10 Barbara Faron
Marcin Luter. Buntownik mimo woli
- 15 Barbara Faron
Kazanie, które zmieniło historię świata

ZDROWIE I MEDYCYNĄ

- 20 Agnieszka Bukowczan-Rzeszut
Rzeźnicy z toporami i krzyżowcy na hajdu

KRWAWY HISTORIE

- 26 Agnieszka Bukowczan-Rzeszut
Polowanie na niewiernych
- 33 Agnieszka Bukowczan-Rzeszut
Hulaj dusza, piekła nie ma

NIECODZIENNOŚĆ

- 40 Agnieszka Bukowczan-Rzeszut
Silniejsze od królów, waleczniejsze od rycerzy

W ALKOWIE

- 46 Agnieszka Bukowczan-Rzeszut
Nierządnicę w Ziemi Świętej

FILM

- 50 Magdalena Loska
Wyprawy krzyżowe na ekranie

MODA

- 54 Barbara Faron
Na straży cnót

BIOGRAFIE I LEGENDY

- 58 Artur Foryt
Dole i niedole Roberta Krótkoudego

Hulaj dusza, piekła nie ma

Już św. Augustyn powątpiewał w ideę pielgrzymek, twierdząc, że wszechobecnego Boga nie należy szukać w konkretnych, świętszych od innych miejscach. Tysiąc lat i siedem wypraw krzyżowych później Erazm z Rotterdamu ubolewał, że wielu chętnych do odwiedzenia Jerozolimy nosi w sercach „Sodomę, Egipt i Babilon”...

Izabela I Kastylijska i Ferdynand II Aragoński

Izabela i Ferdynand rządili razem trzydzieści lat. Ich charaktery, temperament i ambicje polityczne były bardzo podobne, a do tego małżonkowie szczerze się kochali...

Krucjata dziecięca 1212 roku

Maj 1212 roku, Saint-Denis pod Paryżem. Przed królem Francji Filipem Augustem stoi pastuszek Stefan z Cloyes, liczący zaledwie dwanaście lat. Twierdzi, że otrzymał we śnie misję od samego Chrystusa...

64 Wojciech Lorek Ryszard I – Lwie Serce czy brutalny pyszałek?

68 Magdalena Loska Eleonora Akwitańska w Ziemi Świętej

HISTORIA MIŁOŚCI

76 Małgorzata Bartyś Izabela I Kastylijska i Ferdynand II Aragoński

MILITARIA

80 Wojciech Lorek Ryszard Lwie Serce i Saladyn

87 Artur Foryt Krucjata dziecięca 1212 roku

90 Artur Foryt Jak w Ziemi Świętej w czasach krucjat zamki budowano...

TUDOROWIE

MAGAZYN O HISTORII ANGLII

Redaktor naczelny:
Jacek Małkowski

Zespół redakcyjny:
Aleksandra Marczuk
Barbara Faron
Magdalena Loska
Agnieszka Bukowczan-Rzeszut
Marcin Kośka
Artur Foryt

Stale współpracują:
Małgorzata Bartyś
Klaudia Kobyłańska
Anna Wiśniewska
Wojciech Lorek

Redakcja i korekta:
Magdalena Korczyńska

Wydawca:
Wydawnictwo Astra s.c.
ul. Radziwiłłowska 26/2
31-026 Kraków
tel. 12 292 07 30
wydawnictwo@astra.krakow.pl

Studio graficzne:
Wydawnictwo Astra

Wydanie cyfrowe:
Wydawnictwo Astra

Okładka:
shutterstock.com, sergey856

ISSN 2450-8586

Druk:
Wydawnictwo Astra s.c.

Redakcja nie zwraca materiałów niezamówionych i zastrzega sobie prawo redagowania nadesłanych tekstów. Zabroniona jest bezumowna sprzedaż czasopisma po cenie niższej od ceny detalicznej ustalonej przez wydawcę. Sprzedaż numerów aktualnych i archiwalnych po innej cenie jest nielegalna i grozi odpowiedzialnością karną.

Zapraszamy na strony:
wydawnictwoastra.pl
wydawnictwo-astra.pl/sklep/
www.tudorowie.pl
www.facebook.com/
WydawnictwoAstra

BARBARA FARON

HENRYK VIII

OBROŃCA WIARY

W pamięci potomnych utrwalił się obraz Henryka VIII jako tyrana, który zamienił Anglię gościnnych klasztorów i rycerskich wartości na Anglię karierowiczów i posepnych, ubranych na czarno protestantów. Zanim jednak ów król przeobraził się w otyłego potwora, był szczupłym, przystojnym i światłym humanistą, a nade wszystkim zdeklarowanym katolikiem, któremu papież Leon X nadał honorowy tytuł obrońcy wiary.

Nowy Mesjasz

Kiedy wiosną 1509 roku niespełna osiemnastoletni Henryk VIII (1491–1547) wstępował na tron, poddani wszystkich stanów byli nim zachwyceni. W porównaniu ze słynącym ze skapstwa, zamkniętym w sobie i wiecznie podejrzliwym ojcem, Henrykiem VII, otwarty, pełen życia i charyzmatyczny następca wydawał się władcą idealnym, zdolnym zapewnić królestwu lepszą przyszłość.

Jak stwierdził pewien Wenecjanin, przebywający wówczas w Anglii, miłość do nowego króla ogarniała każdego, „kto go ujrzy, albowiem Najjaśniejszy Pan wydaje się nie osobą z tego świata, ale kimś, kto zstąpił z niebios”. Kimś, komu Bóg jest życzliwy i będzie błogosławił jego rządami. Poddani, którzy wiązali wielkie nadzieje z panowaniem młodego Henryka, widzieli w nim nowego Mesjasza lub nowego Salomona, natomiast „książę humanistów” Erazm z Rotterdamu, który przed dziesięciu laty, podczas swojego pobytu na dworze w Eltham, miał okazję poznać ósmioletniego Henryka, uważał go za wszechstronnie utalentowanego geniusza.

Popularności, towarzyszącej Henrykowi VIII od początku rządów, sprzyjały dbałość o wizerunek, jego aktywny styl życia, sukcesy na arenie sportowej i w turniejach rycerskich oraz szerokie zainteresowania kulturalne, które budziły podziw i uznanie myślicieli chrześcijańskich z kraju i zagranicą, ze wspomnianym Erazmem na czele. Jednocześnie na szacunek zasługiwała jego wyjątkowa pobożność, będąca skutkiem wychowania, nad którym czuwała bogobojna i wpływowa babcia, Małgorzata Beaufort, oraz pragnienie ściślejszego związania Anglii ze światem katolickim poprzez małżeństwo z Katarzyną Aragońską (1485–1536), córką Izabeli Kastyljskiej i Ferdynanda Aragońskiego, Królów Katolickich, słynących z walki z muzułmanami na Półwyspie Iberyjskim i zakończenia trwającej od kilku stuleci rekonkwisty (VIII–XV w.).

Henryk VIII otrzymał od papieża Leona X honorowy tytuł obrońcy Wiary.

Wyjątkowa pobożność Henryka była efektem wychowywania go przez babkę, bogobojną Małgorzatę Beaufort.
Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ślub z Katarzyną Aragońską, wdową po starszym bracie, wymagał papieskiej dyspensy, i początkowo nie wskazywało na to, że religijny Henryk będzie chciał kiedykolwiek rozwiązać to małżeństwo i nieopatrznie poruszy lawinę wydarzeń, które doprowadzą do definitywnego zerwania Anglii z Rzymem. Zanim jednak do tego dojdzie, król wraz ze świątobliwą żoną, znaną jako Służebnica Boża Kościoła katolickiego, będą modlić się, pielgrzymować do słynnych w całym kraju miejsc kultu, wspierać nadaniami katolickie świątynie i klasztory oraz, jak większość im współczesnych, wierzyć w interwencję Boga w ziemskie sprawy.

Dla przykładu, kiedy w styczniu 1511 roku małżonkom urodził się pierwszy syn, Henryk, dziecko słabe i chorowite, pobożny monarcha odbył pielgrzymkę do kaplicy Matki Boskiej w Walsingham, by pomodlić się tam o jego zdrowie. Podróż, którą po części odbywał piechotą i boso, trwała dziesięć dni w jedną stronę. Złożenie ofiary, błagalne modlitwy i pokłon oddany relikwiom mleka Maryi Dziewicy nie pomogły, bo kilkutygodniowy następca tronu zmarł. Pomimo tragedii, król nie stracił wiary, wciąż pielęgnował swoją religijność i żywił nadzieję, że Bóg da mu jeszcze zdrowego potomka.

Przeciwko tezom Lutra

Pobożność nie przeszkadzała młodemu Henrykowi VIII zadośćteściom, władcom Hiszpanii, nadanego im przez papieża Aleksandra VI, tego słynnego Borgię, dziedzicznego tytułu Królów Katolickich (hiszp. *Los Reyes*

Católicos). Zazdrościł również nielubianym francuskim monarchom zastrzeżonego wyłącznie dla nich honorowego miana „królów arcychrześcijańskich” (łac. *rex christianissimus*), którym według legendy szczylicili się już od V stulecia, a więc od czasu Merowingów, choć w istocie otrzymali go dopiero w drugiej połowie XII wieku, w dowód wdzięczności za poparcie, jakiego udzielali papieżstwu w walkach z niemieckimi cesarzami o inwestyturę.

Henryk VIII, zawsze łasy na tytuły i sławę, chciał zostać „obroncą wiary katolickiej”. Okazja ku temu nadarzyła się po roku 1517, w którym Marcin Luter (1483–1546), augustiański mnich i wykładowca uniwersytetu w Wittenberdze, ogłosił 95 tez, które uderzały w ówczesną teologię. Krytykując kupczenie odpustami, niedbałe odprawianie mszy, rozpustę w kręgach duchowieństwa i nawołując do złagodzenia pokuty nakładanej w czasie spowiedzi, Luter przede wszystkim pragnął reformy Kościoła, ale nie spotkał się ze zrozumieniem. Z czasem więc poszerzył swoje zarzuty, zakwestionował nieomyślność soborów i autorytet papieżstwa, a 3 stycznia 1521 roku papież Leon X obłożył go ekskomuniką.

Henryk VIII, wierny Kościołowi i naukom religijnym odebranych w dzieciństwie, bardzo krytycznie odniósł się do teorii Lutra, z którymi być może zapoznał się już wiosną 1518 roku, gdy Erazm z Rotterdamu przesłał ich kopię do przyjaciela w Anglii, którym był wybitny mąż stanu Tomasz More (Morus, 1478–1535), późniejszy męczennik i święty. Co ciekawe, ten zaufany polityk i pisarz, z którym król dzielił poglądy religijne i któremu da-

wał wolną rękę w tropieniu heretyków w Anglii, wiele lat później zostanie oskarżony o zdradę stanu i skazany na śmierć z jego rozkazu. Henryk będzie już jednak innym człowiekiem i głową Kościoła Anglii, z czym ortodoksyjny Morus nie zdoła się pogodzić i złoży rezygnację z urzędu kanclerza.

Zanim drogi króla i Morusa na zawsze się rozejdą, obydwaj w kwestii tez Lutra będą wyrażali podobne poglądy. Chociaż Morus początkowo stwierdził, że dyskusja nad teoriami mnicha z Wittenbergi może być użyteczna dla przyszłości Kościoła, nieprzejednana postawa papieża i ewolucja poglądów Lutra wpłynęły na zmianę jego stanowiska. Jako zagorzały przeciwnik wszelkich herezji, stanowczo sprzeciwiał się potępieniu papieżstwa i popierał działania króla w tej kwestii. Napisał też kilka traktatów polemicznych, w których potępiał reformatorów religijnych, z Lutrem na czele.

Henryk VIII, tak samo przeciwny naukom niemieckiego reformatora, obłożył tymczasem swoje królestwo zakazem propagowania idei reformacyjnych, czy to poprzez ich głoszenie, czy przemycanie z zagranicy ksią-

Choć Henryk VIII zacieśnił swe więzi ze światem katolickim poprzez ślub z Katarzyną Aragońską, po latach zrobił wszystko, aby się od niej uwolnić.

Papież Leon X nadał Henrykowi tytuł Obrońcy Wiary, a Marcina Lutra obłożył ekskomuniką.

Dziewięćdziesiąt pięć tez Marcina Lutra godziło w ówczesną teologię.

Wikimedia Commons, domena publiczna.

żek Lutra lub ich czytanie. Tych zaś, którzy ośmieliliby się złamać to prawo, czekała najsurowsza kara – kara śmierci. To jednak nie wszystko, ponieważ król postanowił mieć osobisty wkład w zwalczanie luteranizmu. Napisał więc, przypuszczalnie przy pomocy Tomasza Morusa, uczonego traktat przeciwko Lutrowi (choć niektórzy uważają, że autorem pracy był sam Morus).

W traktacie, zatytułowanym *Obrona siedmiu sakramentów* (*Defence of the Seven Sacraments*), odzwierciedlającym katolicką naukę o sakramentach, Henryk stanowczo i ze swadą wypowiedział się przeciwko tezom mnicha z Wittenbergi, wyrażonym w 1520 roku w trzydziściowym traktacie, m.in. w dziele *O niewoli babilońskiej Kościoła*. Treść tej wyważonej *Obrony...*, dorównująca poziomem pracom naukowym, jakie wyszły spod pióra najznajniejszych filozofów i teologów, została wygłoszona w maju 1521 roku w trakcie starannie wyreżyserowanego, publicznego spektaklu, podczas którego na stosie obok płonęły księgi Lutra.

W traktacie Henryk występował w obronie katolickich nauk o siedmiu sakramentach i ostro krytykował Lutra, który ograniczył ich liczbę do trzech. Oprócz tytułowej apologii siedmiu sakramentów dzieło uderzało w heretyckie – z punktu widzenia Rzymu – poglądy reformatora, i zawierało pochwałę władzy papieża jako przywódców Kościoła. Na zakończenie autor zwrócił się do czytelników z apelem, aby nie ulegali wpływowi Lutra: nie słuchali obelg przeciwko Namiestnikowi Chrystusowemu i nie zanieczyszczali myśli bezbożnymi he-

rezjami, bo utracą miłość i pokorę. A jest to bardzo ważne, ponieważ brak miłości niszczy jedność wśród chrześcijan, którzy powinni trzymać się razem przeciwko niewiernym i wszelkim herezjom, które okazują się bardziej szkodliwe niż Turcy i Saraceni razem wzięci. Natomiast bez pokory człowiek „pęcznieje z próżnej chwały, traci rozum i płonie z zazdrości”.

Obronca wiary

Po upublicznieniu traktatu Henryk uczynił wszystko, aby zwrócić na siebie uwagę papieża Leona X. W tym celu 21 maja 1521 roku przesłał z pałacu królewskiego w Greenwich do Rzymu dwadzieścia osiem egzemplarzy rozprawy, wraz ze specjalnym wydaniem, oprawionym w złoto, który miał przykuć uwagę adresata.

Piszząc do Jego Świątobliwości, „najbardziej oddany i pokorny syn, Henryk”, nie omieszkął nadmienić, że jego obowiązkiem, jako króla Anglii, jest występować w obronie Kościoła katolickiego przed wrogami prawdziwej wiary oraz ich błędnymi teoriami. Wspominając o wysiłkach, podjętych w celu wyeliminowania heretyckich nauk Lutra, powoływał się na troskę o dobro chrześcijaństwa, własną gorliwość religijną i przywiązanie do Stolicy Apostolskiej. I chociaż, jak twierdził, nie zrobił jeszcze zbyt wiele, był zdeterminowany, aby pokazać poprzez swoje pisma negatywny stosunek do Lutra i „jego nikczemnych książek” oraz bronić i wspierać Święty Kościół Rzymski nie tylko siłą oręża, lecz także wykorzystując „zasoby naszej inteligencji i naszych usług jako chrześcijanina”.

Zabiegi Henryka VIII odniosły pożądaný skutek. Leon X nie tylko zapoznał się z *Obroną siedmiu sakramentów*, ale zarazem nie krył wzruszenia i podziwu dla elokwencji oraz wiedzy teologicznej angielskiego króla, który tak doskonale potrafił uderzyć w „straszego potwora Lutra”. Dziękując Bogu, że wyniósł na tron mądrego księcia, który będzie bronił Kościoła, pisał: „Nigdy bym nie przypuszczał, że taką księgę zawdzięczać można monarsze, który musi swój poświęcać czas innym czynom, skoro ludzie, którzy poświęcają się studiom, nie potrafią zdobyć się na podobną”.

W październiku 1521 roku, w uznaniu dla zasług Henryka VIII na rzecz apologii katolicyzmu, Leon X ogłosił go obrońcą wiary (łac. *Fidei Defensor*, ang. *Defender of The Faith*). Królewskie ambicje o honorowym tytule zostały zatem spełnione, chociaż nie na długo. Kolejny papież, Paweł III, odebrał go Henrykowi, gdy doszło do zerwania Anglii z Rzymem, i uznał, że czyni angielskiego władcy są „atakami na Wiarę”.

Jakim więc prawem współcześni Anglicy monarchowie mienią się obrońcami wiary?

Istniejący do dziś tytuł *Defender of the Faith*, którego używa Elżbieta II, nie ma nic wspólnego z tym przyznanym Henrykowi VIII przez Leona X. Powstał bowiem w 1554 roku, kiedy parlament nadał go Edwardowi VI, synowi Henryka, i jego następcom. W rzeczywistości, choć podobny, był przeciwieństwem tytułu papieskiego. Najwyższym Rządcą Kościoła Anglii stał się wówczas król, obrońca prawdziwej wiary, tyle tylko że chodziło o anglikanizm, którego król miał bronić przed katolikami.

Kto napisał *Obronę siedmiu sakramentów*?

Obrona siedmiu sakramentów spełniła co prawda swoje zadanie i zwróciła uwagę papieża, zapewniając Henrykowi VIII tytuł obrońcy wiary katolickiej, ale autorstwo traktatu wciąż pozostaje pod znakiem zapytania. Według Johna Foxa, rozprawa, choć przypisywana królowi, różniła się stylem od jego tekstów. Niektórzy uważają, że autorem książki, a nie tylko współautorem czy redaktorem, był Tomasz Morus, doświadczony w pisaniu podobnych polemik. Spekuluje się również, że mogli ją napisać na zlecenie króla biskup Fisher lub kardynał Wolsey.

Dzisiaj nie sposób zanegować autorstwa Henryka ani dowieść, jaką część tekstu napisał sam, ale wiadomo, że hipoteza ta pochodzi od samego Lutra. Po publikacji *Obrony siedmiu sakramentów* reformator stwierdził bowiem, że króla Anglii nie należy traktować poważnie. Wkrótce jednak, w liście z 1525 roku, przeprosił Henryka za atak i wyjaśnił, iż miał na myśli to, że *Obrona...* nie jest jego dziełem, a na prawdziwe potępienie zasługuje Wolsey, „potwór zagrażający Bogu i ludziom, kardynał Yorku, plaga królestwa”. Czyżby więc Luter uważał Wolseya za autora traktatu?

Henryk stanął w obronie kardynała, wiernego sługi Kościoła, który od początku pomagał mu w rządach, a nawet wyręczał go w obowiązkach. Odpisując na list, stwierdził, że Wolsey będzie mu tym droższy, im bardziej będzie znienawidzony przez heretyków. Luter, w przekonaniu, że młody król znajduje się pod wpły-

